

Karolina Kwak
Uniwersytet Jagielloński

Narzędzie: Lektura nieobowiązkowa

Adam Bahdaj, *Kapelusz za 100 tysięcy*

Komentarz wstępny

Kapelusz za 100 tysięcy, ukończony przez Bahdaja w 1964 roku, może stać się dla dzieci lekturą atrakcyjną i ciekawą. Książka stwarza okazję do podjęcia rozmów na ważne tematy, takie jak kwestie: niepełnosprawności, rasizmu, równouprawnienia kobiet. Choć sam Bahdaj ich nie porusza, to jednak nie sposób o nich nie wspomnieć, gdy czytamy określenia: „kaleka”, „murzyński student”, czy dokładniej przyjrzymy się głównej bohaterce, która, choć marzy o tym, aby być chłopcem i do pewnego momentu może wydawać się postacią skonstruowaną tak, by przełamywać utarte schematy, to jednak obraz ten w ważnym dla fabuły momencie się rozsypuje.

Warto sięgnąć po książkę, ponieważ jest napisana językiem niezbyt trudnym, za to obfitującym w trafne, zgrabnie skonstruowane opisy miejsc i postaci oraz liczne związki frazeologiczne – stwarzające przestrzeń dla tak potrzebnych we współczesnej szkole lekcji językowych. Oprócz tego, daje ona możliwość opracowania zabawy edukacyjnej. Narzędzie przedstawia trzy wybrane tematy, jednak praca z tekstem powinna zająć więcej czasu i uwzględnić chociażby opis postaci, formułowanie oceny, rozmowy o bohaterach, ze zwróceniem uwagi na problem stereotypowego postrzegania płci. Podczas omawiania lektury dobrze jest pozwolić uczniom na swobodne dzielenie się wrażeniami po przeczytaniu tekstu Bahdaja oraz opiniami o bohaterach.

W celu zachęcenia uczniów do przeczytania powieści nauczyciel może przytoczyć im opinie ich rówieśników¹:

1. *Moim zdaniem, ta książka była ciekawa, interesująca. Bardzo mi się podobała, ponieważ ta książka udowadnia, że nawet niepełnoletnia osoba może rozwiązać zagadkę kapelusza wartego 100 tysięcy. Polecam wszystkim tę książkę. (Nikola)*

---

¹ Wszystkie wypowiedzi uczniów zostały zebrane podczas lekcji z czwartoklasistami i są przytaczane w oryginale (poprawiono jedynie błędy językowe).

2. *Moim zdaniem „Kapelusz za 100 tysięcy” to bardzo ciekawa książka, ponieważ lubię książki detektywistyczne i przygodowe. Podoba mi się też dlatego, że jest w niej dużo akcji i fascynujących bohaterów. (Zuzia)*
3. *Uważam, że książka „Kapelusz za 100 tysięcy” była nudna, ponieważ nic wielkiego się tam nie działo oprócz zagadki z kapeluszem, i przez to, że nie lubię czytać książek. (Mateusz)*
4. *Książka „Kapelusz za 100 tysięcy” podobała mi się, ponieważ była ciekawa i dużo się w niej działo. Zwykle nie podobają mi się książki, lecz tę bardzo polubiłam. (Zosia)*
5. *Książka „Kapelusz za 100 tysięcy” podobała mi się dlatego, że jej fabuła była bardzo ciekawa i trzymająca w napięciu. Książka przypadła mi do gustu, mimo że nie lubię czytać. (Aga)*
6. *Uważam, że „Kapelusz za 100 tysięcy” to była bardzo fajna książka. Jak zaczęłam ją czytać, od razu tak mnie wciągnęła, że nie mogłam przestać. To jest jedna z najciekawszych lektur, które czytałem. (Wiktor)*
7. *Myślę, że była ciekawa, gdyż lubię czytać książki detektywistyczne. Była też zwariowana i trochę pokręcona. Sądzę, że było warto ją przeczytać, bo była po prostu fajna. (Filip)*
8. *Według mnie warto ją przeczytać. Jest ciekawa i wciągająca. Najbardziej podobało mi się, jak szpiegowali Gogusia. (Mati)*
9. *Myślę, że warto było przeczytać „Kapelusz za 100 tysięcy”, ponieważ to książka ciekawa i wciągająca. Podobało mi się to, że postacie były tajemnicze. Nie wszystkiego dowiadujemy się o nich od razu i wtedy książka staje się ciekawsza, a przede wszystkim nas zaskakuje. (Hania)*
10. *Książka mi się podobała, ponieważ było w niej dużo zagadek, a ja zagadki uwielbiam. Nawet sama bym chciała zostać detektywem. Nazywałabym się „Jedynka”. Świetna książka. Naprawdę! Bardzo się cieszę, że była to moja lektura, bo musiałam ją przeczytać. Gdyby to nie była moja lektura, to nawet bym nie wiedziała, że taka genialna książka istnieje! (Emi)*

W pomysłach na lekcje z lekturą wykorzystuję technikę graficznego notowania, która dobrze sprawdza się podczas pracy z tekstem. Proponuję kilka wariantów notatek i zadań, dostosowując je do różnych możliwości uczniów.

Temat 1.

Choć wśród nieborzańskich detektywów Dziewiątka wie dzie prym, to do końca nie wiadomo, kto jest kim.

Uwaga: Nauczyciel przed lekcją przygotowuje karty do gry oraz notatki (załączniki).

Cel:

Podczas tej lekcji uczniowie mają przypomnieć sobie informacje o świecie przedstawionym lektury. Wykonując zadania, w atmosferze zabawy, sprawdzają swoją znajomość lektury i stopień jej zrozumienia. Wspierają się nawzajem, dopingują, ucząc się koleżeństwa i wyrozumiałości. Ćwiczą również ortografię (pisownię nazw własnych).

Faza wstępna

Na początku lekcji nauczyciel proponuje uczniom zabawę, sprawdzającą, jak dużo zapamiętali z treści lektury. W tym celu przygotowuje **karty z pytaniami** oraz **karty z odpowiedziami**. Zabawa może mieć różne warianty – w zależności od predyspozycji zespołu. Poniżej opisuję dwa.

- I. Nauczyciel rozkłada karty pytań w jednym miejscu (na ławce lub podłodze), a nieco dalej karty odpowiedzi i zaprasza uczniów do zajęcia miejsca w kole. Uczeń (wskazany lub ochotnik) losuje jedną z kart pytań, odczytuje na głos zadanie i stara się udzielić jak najbardziej precyzyjnej odpowiedzi. Jeśli nie potrafi sobie czegoś przypomnieć, może jeden raz skorzystać z kart odpowiedzi. Gdy nie ma żadnego pomysłu, przekazuje kartę koleżance lub koledze. **Działania różnicujące:** Karty odpowiedzi mogą okazać się szczególnie przydatne dla uczniów, którzy mają kłopot z wypowiedzianiem się lub z zapamiętywaniem szczegółów, np. nazw własnych (dyslektycy, obcokrajowcy). Czynność jest powtarzana do wyczerpania pytań/poleceń.
- II. Każdy uczeń otrzymuje jedną kartę – z pytaniem/poleceniem lub odpowiedzią (ważne, aby było ich tyle samo z każdej puli – pytanie szuka odpowiedzi, odpowiedź pytania). Jeśli w klasie jest

nieparzysta liczba osób, w zabawie może wziąć udział nauczyciel lub można umieścić kartę w widocznym miejscu. Każdy uczeń stara się odnaleźć swoją parę (pytanie – odpowiedź).

Polecenie dla posiadaczy karty pytań: Przeczytaj uważnie pytanie/ polecenie i znajdź osobę, która ma kartę odpowiedzi pasującą do twojego zadania.

Polecenie dla posiadaczy karty odpowiedzi: Przeczytaj uważnie odpowiedź i znajdź osobę, która ma kartę pytań pasującą do informacji z twojej karty.

W drugim wariantcie, po zakończeniu poszukiwań, każda para odczytuje pytanie i odpowiedź.

Uwaga: Załącznik zawiera karty pytań i odpowiedzi bez koloru, będącego dla uczniów dodatkową podpowiedzią.

Karty pytań

Kim była Dziewiątka? Jak się naprawdę nazywała?	Jak nazywa się miejscowość, w której toczą się wydarzenia?	Podaj nazwy 3 miejsc, między którymi krążą bohaterowie książki.	Czym interesuje się ornitolog?
Podaj 5 nazw ulic, które były wymienione w książce Bahdaja.	Wymień z imienia i nazwiska 4 bohaterów książki	Kiedy (podaj dzień tygodnia i miesiąca) główna bohaterka przyjechała nad morze?	Jak nazywała się miejscowość, z której przyjechała?
Gdzie podczas wakacji zatrzymała się rodzina Cuchowskich?	Jak miał na imię brat głównej bohaterki?	Co oznaczał kryptonim „Kapelusz pełen deszczu”?	Gdzie Walery Kolanko znalazł zgubiony kupon?
Kim był mężczyzna, który według Dziewiątki wyglądał jak ruda foka w falach Bałtyku?	Czyja babcia była „najmorsza na świecie”?	W jaki sposób poznali się Dziewiątka i Maciek?	Czy kapelusz był wart 100 tysięcy?

Karty odpowiedzi

<p>Dziewiątka to dwunastoletnia dziewczynka, która przyjechała z rodzicami i bratem na wakacje nad morze. Na stałe mieszka w Warszawie. Była szefem „gangu” – podlegało jej ośmiu chłopców. Nazywa się Krystyna Cuchowska.</p>	<p>Akcja rozgrywa się w nadmorskiej miejscowości o nazwie Nieborze.</p>	<p>hotel „Pod Trzema Żaglami”, willa „Marysieńka” ruiny zamku dom wczasowy „Ustronie”</p>	<p>Ornitolog interesuje się życiem ptaków.</p>
<p>Np. ulice: Żart, Jana z Kolna, Polna, Bursztynowa, Słowicza, Słoneczna, Uskok, Plażowa, Pasieczna.</p>	<p>Krystyna Cuchowska, Jacek Cuchowski, Monika Płoszańska, Wiesław Kardasiewicz, Walery Kolanko</p>	<p>Dziewiątka przyjechała nad morze 2 lipca, w czwartek.</p>	<p>Warszawa</p>
<p>Rodzina Cuchowskich zatrzymała się w domu wczasowym „Ustronie”.</p>	<p>Jacek</p>	<p>„Kapelusz pełen deszczu” to tytuł przedstawienia teatralnego, które spodobało się Profesorowi Barabaszowi. Pod taką nazwą naukowiec ukrył wyniki swoich badań nad masą plastyczną twardszą niż stal.</p>	<p>Walery Kolanko znalazł zgubiony kupon w notesie.</p>
<p>Profesor pływający w falach Bałtyku przypominał Dziewiątce rudą fokę.</p>	<p>Maciek mówił o swojej babci, że jest „najmorsza na świecie”?</p>	<p>Na plaży, podczas zbierania bursztynów.</p>	<p>Tak i nie. Tak, bo odkrycie Profesora było przełomowe. Nie, bo w kapeluszu pana Kolanki nie było kuponu.</p>

Faza zaangażowania

Ustalamy czas i miejsce wydarzeń:

Polecenie: Zapiszmy, co wiemy o czasie. Kiedy rozpoczyna się akcja utworu. Jak długo trwa?

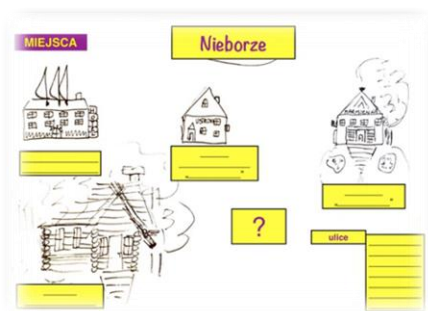
Właściwa akcja rozpoczyna się w sobotę, **4 lipca** (informację o dniu miesiąca znajdujemy w ogłoszeniu o zaginięciu kapelusza). Wydarzenia zamykają się w kilku dniach – **od soboty do środy**; jest także dopisek: „**po kilku dniach**”. Pod tekstem widnieje notka: *Warszawa, lipiec 1964*, ale nie możemy na jego podstawie określać roku wydarzeń (to czas ukończenia książki), choć wspomnienie w tekście Walentyny Tierieszkowej (która odbyła podróż w kosmos w 1963 roku) sugeruje, że wydarzenia z pewnością rozgrywają się po czerwcu 1963 roku. Krysia w pierwszych zdaniach informuje, że jej rodzina przyjechała do Nieborza w czwartek, ale do soboty nic się nie działo.

Polecenie: Uzupełnijcie notatkę, wpisując właściwie nazwy miejsc. Które miejsca można wpisać zamiast znaku zapytania?

Działania różnicujące: Rozdajemy uczniom notatki w dwóch wariantach. **Notatka – miejsca 1.** może być uczniom rozdana do wspólnego uzupełnienia lub narysowana na tablicy. **Notatka – miejsca 2.** została przygotowana dla uczniów z dysleksją, dysgrafią, dysortografią; pierwsze litery wyrazów ułatwiają odszyfrowanie nazw oraz poprawne ich zapisanie.

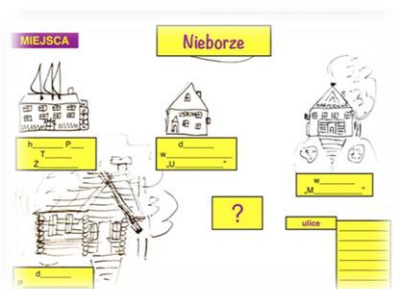

Notatka – miejsca 1.

Miejsca: hotel Pod Trzema Żaglami,
dom wczasowy „Ustronie”
willa „Marysieńka”
dom Profesora Barabasza
? – kawiarnia „Jantar”, dom ogrodnika,
ruiny, baszta
ulice: Żart, Bursztynowa, Słowicza,
Pasieczna, Plażowa, Polna, Uskok, Jana
z Kolna (Jan z Kolna – piętnastowieczny
żeglarz; niektóre źródła podają, że
odkrył Amerykę przed Kolumbem).

Notatka – miejsca 2.

Uczniowie podają odpowiedzi, nauczyciel zwraca uwagę na pisownię nazw.

Najprawdopodobniej któreś dziecko zapyta o postać, która widnieje obok notatek. Jest to ikonka detektywa, która będzie się pojawiała we wszystkich materiałach lekturowych. Uczniowie z pewnością dostrzegą analogię między bohaterką książki – Dziewiątką, która postanowiła rozwikłać zagadkę zaginionego kapelusza a własną rolę poszukiwacza / poszukiwaczki odpowiedzi.

Uczniowie otrzymują również polecenie dotyczące bohaterów książki.

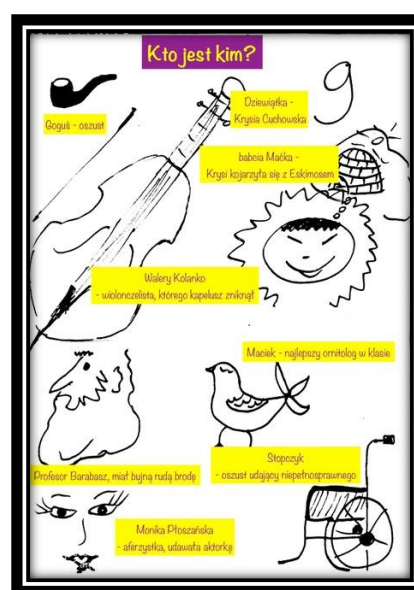
ęcej postaci.

Polecenie:
Rozzyfrujcie jak najwięcej postaci.

Notatka – osoby 1.

Notatka – osoby 1. (uzupełniona)

Faza podsumowująca

Uczniowie prezentują swoje odkrycia. Odpowiadają na pytanie, którego z bohaterów polubili najbardziej i dlaczego. Choć są to luźne wypowiedzi, nauczyciel podpowiada, by uczniowie zaczęli je od zwrotu

wprowadzającego oraz uzasadniali swój wybór: *Uważam, że.....; Sądzę, że.....; W mojej opinii..., ponieważ...*

Np. „Lubię Dziewiątkę. Moim zdaniem, była ona bystra, ponieważ dostrzegała wiele szczegółów i odważna – nie bała się kontaktów z nowo poznanymi osobami”. „Najbardziej przypadł mi do gustu Profesor, ponieważ był sympatyczny, np. gdy poczęstował Krysie poziomkami w śmietanie. Na szacunek zasługuje jego mądrość – opisał masę plastyczną cięższą od stali”. „Lubię Maćka, bo ma swoją pasję – obserwuje ptaki, zawsze i wszędzie. Myślę, że nie powinien tak łatwo podporządkowywać się Dziewiątce. ”

Działania różnicujące: Z uwagi na to, że niektórzy uczniowie mogą mieć kłopot ze sformułowaniem stanowiska, watro zapisać przynajmniej jeden przykład na tablicy i dopilnować, by znalazł się w zeszycie.

W tym miejscu należy także zwrócić uwagę na powtarzające się w tekście określenie „kaleka” (od początku nazywające bohatera jeżdżącego na wózku, który zresztą okazuje się oszustem, osobą zdrową). Trzeba podkreślić, że współcześnie używanie tego określenia w stosunku do osoby niepełnosprawnej jest nietaktowne - obraźliwe. Warto przypomnieć, że bohater ma na nazwisko Stopczyk i umówić się z uczniami na jego stosowanie podczas rozmowy o tym bohaterze.

Zadanie domowe: Zapiszcie po pięć cech każdej odszyfrowanej postaci.

Temat 2.

Jantar czy Ustronie, a może Marysieńka... - gdzie znaleźć detektywa, co nigdy nie wymięka?

Cel:

Uczniowie porządkują świat przedstawiony utworu; odkrywają przedstawione w tekście zależności między bohaterami; wyszukują informacje w książce – poszerzają kompetencje czytelnicze. Dostrzegają, że relacje między ludźmi nie zawsze są oczywiste, a intencje dorosłych bywają nieszczerze. Uczą się współpracy i koleżeńskości.

Faza wstępna

Początek lekcji to rozmowa na temat społecznej funkcji detektywa oraz postaci **detektywów** znanych z literatury, filmów. Uczniowie otrzymują notatkę, którą wklejają do zeszytów. **Zwracamy uwagę na wymowę słowa „detektyw”; powszechne jest upodobnianie dwóch pierwszych sylab i wymawianie jako: dedektyw.**

Detektyw - osoba prowadząca śledztwo, zwykle posiadająca licencję na taką działalność w ramach prywatnego biura śledczego.

Znane z literatury postaci detektywów:

Sherlock Holmes, Panna Marple, Herkules Poirot, Detektyw Pozytywka, Panna Rose, Detektyw Blomkvist.

Rozmowa dotyczy również przypomnienia zasad, które wyznawała Dziewiątka – „detektyw – amator”.

Pytanie: Czy pamiętacie zasady Dziewiątki, dotyczące pracy dobrego detektywa?

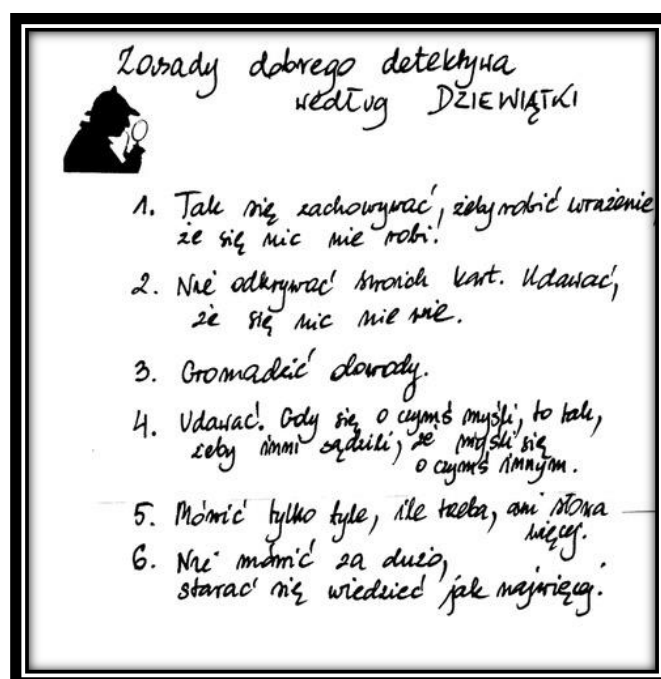
Uczniowie starają się przypomnieć sobie te zasady. Można rozciąć notatkę na paski i wraz z ikonką (tak, aby właśnie ona była widoczna) umieścić w różnych miejscach sali. **Działania różnicujące:** Uczniowie nadrukliwi mogą otrzymać zadanie odnalezienia i odczytania 6 zasad.

Nauczyciel prosi o wybranie najważniejszego według dzieci punktu i uzasadnienie stanowiska. Warto zwrócić uwagę na to (uważni uczniowie z pewnością to dostrzegą), że zasady 2, 5 i 6 podkreślają konieczność dochowania tajemnicy, niezdradzania informacji słabo znanym osobom. To ważne w kontekście wydarzeń opisanych w książce, zwłaszcza istotnego momentu, w którym zwykle ostrożna Dziewiątka dała się oszukać Gogusiowi (aferzyście) i wyjawiała mu tajemnicę teczek Profesora. Rozmowa wpisuje się tematyką w program działań profilaktycznych – uświadomienie dzieciom, że nie wszystkim dorosłym należy ufać.

Kolejno, uczniowie wklejają **Notatkę - zasady** do zeszytów.

Notatka - zasady

Faza zaangażowania

Uczniowie otrzymują zadanie – **Detektyw w kapeluszu**.

Działania różnicujące: Zadanie zostało opracowane w dwóch wersjach – wariant drugi jest propozycją dla uczniów, którzy mają problemy z pisaniem – dla nich przygotowałam karty pracy z prostokątami, w które wpisują odpowiedzi. Wyznaczenie konkretnego miejsca zapisu w postaci prostokątów ułatwia zapisywanie, dyscyplinuje – uczeń musi zmieścić litery w wyznaczonym miejscu. Nieco inaczej brzmią również pytania. Są bardziej precyzyjne.

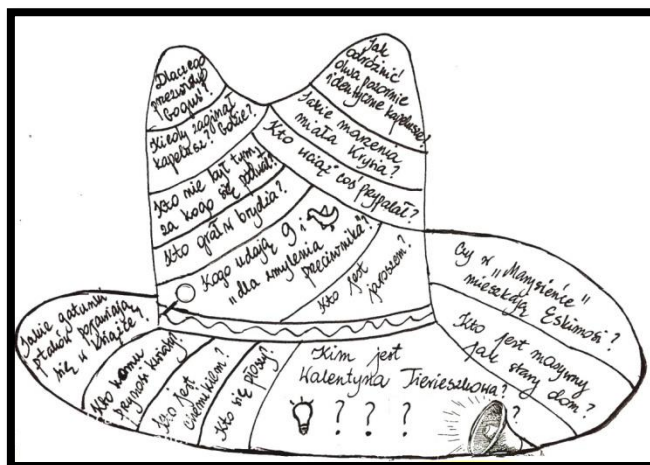
Forma pracy: uczniowie najpierw pracują samodzielnie (mogą korzystać z książek), potem konsultują się w parach, a gdy nadal mają jakąś wątpliwość, ustalają odpowiedzi w czwórkach.

Zadanie – Detektyw w kapeluszu 1.

1. Jesteś **detektywem!!!** Nadaj sobie przydomek. ....

2. Odpowiedz na pytania umieszczone na kapeluszu. Zapisz odpowiedzi w zeszycie.

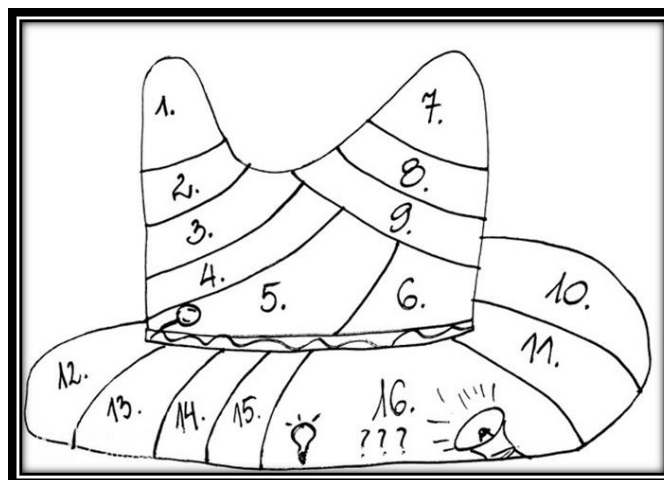

Zadanie – Detektyw w kapeluszu 2.

1. Jesteś **detektywem!!!** Nadaj sobie przydomek. ....

2. Odpowiedz na pytania. Wpisz odpowiedź na karcie pracy w odpowiednim prostokącie, a następnie pokoloruj na kapeluszu odpowiadający pytaniu numer.

1. Skąd wzięło się przezwisko Goguś?

2. Kiedy zagał kapelusz? Gdzie?

3. Wskaż osoby, które podawały się za kogoś innego.

4. Kto grał w brydża?

5. Kogo udawali Dziewiątka i Maciek, aby nikt się nie domyślił, że prowadzą śledztwo?

6. Który z bohaterów nie jadł mięsa?

7. Czym różniły się od siebie kapelusze?

8. Jakie marzenia miała Krysią?

9. Kto wciąż coś przypalał?

10. Czy w „Marysieńce” mieszkali Eskimosi?

11. O kim mówiono, że jest masywny jak stary dom?

12. Jakie gatunki ptaków pojawiają się w książce?

13. Od kogo dostała kwiaty pani Monika?

14. Kto był chemikiem?

15. Z jakim nazwiskiem z książki może kojarzyć się „płoszenie”?

16. Kim jest Walentyna Tierieszkowa?

Odpowiedzi

1. Skąd wzięło się przezwisko Goguś?
Goguś to mężczyzna przesadnie dbający o wygląd, elegancik. Tak Dziewiątka nazwała mężczyznę podającego się za Wiesława Kardasiewicza, bo był bardzo elegancki, stroił się.
2. Kiedy zaginął kapelusz? Gdzie?
Kapelusz zaginął w sobotę, 4 lipca, w kawiarni „Jantar”
3. Wskaż osoby, które podawały się za kogoś innego.
Goguś, Monika Płoszańska, Stopczyk.
4. Kto grał w brydża?
Mama Krysi, Goguś, doktorowa z Rzeszowa, mecenasowa.
5. Kogo udawali Dziewiątka i Maciek, aby nikt się nie domyślił, że prowadzą śledztwo?
Indian.
6. Który z bohaterów nie jadł mięsa?
Walery Kolanko.
7. Czym różniły się od siebie kapelusze?
Kapelusz, który zgubił pan Kolanko, miał pod wkładką gazetę.
8. Jakie marzenia miała Krysia?
Chciała być chłopcem; a w przyszłości szeryfem i ożenić się z córką sędziego. Potem zaprażyła być alchemikiem.
9. Kto wciąż coś przypalał?
Walery Kolanko, np. kalarepkę, bób.
10. Czy w „Marysieńce” mieszkali Eskimosi?
Nie, ale babcia Maćka przypominała Krysi wyglądem Eskimosa.
11. O kim mówiono, że jest masywny jak stary dom?
O Profesorze Barabaszu.
12. Jakie gatunki ptaków pojawiają się w książce?
Jest ich wiele, np. remizy, sójki, sowy, puchacze, cyrank, dzięcioł, marabut, nietoperze.
13. Od kogo dostała kwiaty pani Monika?

Od Gogusia – przyniosła je Krysia, od pana Kolanko – lokaj.

14. Kto był chemikiem?
Barabasz i Stopczyk.
15. Z jakim nazwiskiem z książki może kojarzyć się „płoszenie”?
Płoszańska.
16. Kim jest Walentyna Tierieszkowa?
Inżynierem, radziecką kosmonautką, pierwszą kobietą w kosmosie. Wspomina o niej Krysia. (Gdy relacjonuje, jak Gogus ją chwalił, śmieje się, że mało brakowało, by nazwał ją Tierieszkową.)

Faza podsumowania

Odczytywanie przydomków. Wspólne ustalenie poprawnych odpowiedzi. Warto porozmawiać o nieuczynnych intencjach książkowych aferzystów: Kardasiewicza, Płoszańskiej, Stopczyka (polecenie 3.), zwrócić dzieciom uwagę na to, że powinny być ostrożne w relacjach z osobami, których dobrze nie znają, nawet jeśli te wydają się miłe i wzbudzają zaufanie. Przy pytaniu o marzenia Krysi, warto podkreślić to, że Dziewiątka jest bohaterką niestereotypową. Nauczyciel może zadać uczniom pytania dodatkowe: Jak zachowuje się Krysia? W jaki sposób lubi spędzać czas? Jakie cechy posiada? Uczniowie z pewnością zauważą, że zachowanie dziewczynki odbiega od schematu. Nie lubi się podporządkowywać, jest nieszczęśliwa, kiedy rodzice ją kontrolują, za to sama chętnie dyryguje innymi – była szefem gangu, strofuje Maćka, że niewystarczająco angażuje się w powierzone mu zadanie. Nie interesują jej stroje, choć zna się na modzie i potrafi docenić szyk i urodę Moniki Płoszańskiej czy Gogusia. Najlepiej czuje się na świeżym powietrzu, trudno ją zatrzymać na dłużej w domu. W przyszłości chciałaby zostać szeryfem, detektywem, alchemikiem – wciąż szuka nowych wyzwań. Deklaruje, że wolałaby być chłopcem. Warto zadać uczniom pytanie, czy ich zdaniem kobieta może wykonywać zaproponowane zawody; wspomnieć, że nie tylko w literaturze czy filmie kobiety pracują w biurach i agencjach detektywistycznych. W internecie znajdziemy wiele informacji na ten temat. Warto podkreślić, że płeć nie powinna ograniczać realizacji marzeń. Najlepszym tego przykładem jest – wspomniana przez Krysię – Walentyna Tierieszkowa, która jako pierwsza kobieta poleciała w kosmos.

Ponieważ prawdopodobnie nikt nie będzie potrafił odpowiedzieć na pytanie 16., nawet jeśli uda mu/jej się odszukać odpowiedni fragment w książce, w końcowej fazie pracy warto pozwolić uczniom skorzystać z internetu w telefonach w celu odszukania informacji na temat Walentyny Tierieszkowej.

Uwaga: Po tej lekcji warto nie zadawać uczniom zadania, za to zalecić uzupełnienie brakujących informacji oraz uporządkowanie pozostałych.

Temat 3.

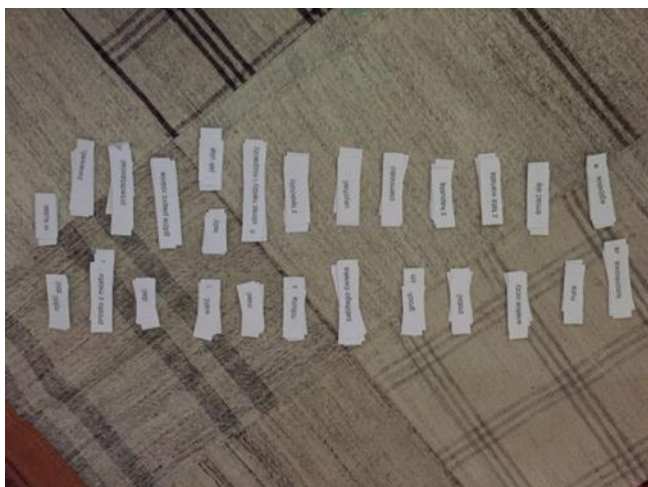
Tropimy rozliczne związki frazeologiczne!

Cel:

Uczniowie poszerzają kompetencje: językowe – uczą się (bawiąc), czym są związki frazeologiczne, jak je stosować oraz jak rozumieć te zastosowane przez autora w lekturze; społeczne – współpracują ze sobą w celu osiągnięcia jak najlepszego wyniku.

Uwaga: Lekcja wymaga od nauczyciela przygotowania kilku lub – lepiej – kilkunastu zestawów złożonych ze związków frazeologicznych zaczerpniętych z książki Bahdaja. Praca to żmudna (wycinanie, układanie i spinanie), lecz przynosząca naprawdę zadowalające efekty (w nawet najbardziej wymagających zespołach).

Faza przygotowania

Faza wstępna

Na początku lekcji nauczyciel wyświetla na tablicy multimedialnej nieuporządkowane fragmenty związków wyrazowych, prosząc wszystkich uczniów o zastanowienie się, które części do siebie pasują.

Polecenie:

1. Połączcie wyrazy w związki wyrazowe, a następnie zapiszcie je w zeszyte.

spaść

w siódmym niebie

żyć

z deszczu pod rynnę

puścić

muchy w nosie

mieć z kimś jak pies z kotem

być farbę

Uczeń, który odgadnie, jak należy połączyć wyrazy, zapisuje pomysł na tablicy. **Zwroty są powszechnie znane, aby każdy uczeń miał szansę zaistnieć na forum klasy.** Podczas zapisywania ma również miejsce wspólne wyjaśnianie znaczenia poszczególnych sformułowań.

być w siódmym niebie

puścić farbę

mieć muchy w nosie

spaść z deszczu pod rynną

żyć z kimś jak pies z kotem

Wyjaśnienie:

czuć się szczęśliwym; wygadać się, zdradzić się z czymś; obrażać się, być naburmuszonym; znaleźć się w gorszym położeniu niż wcześniej; żyć z kimś w niezgodzie, nie cierpieć się.

Po tej rozgrzewce, uczniowie zapisują w zeszytach definicję:

ZWIĄZEK FRAZEologiczny - stały związek wyrazowy, który ma ustalone w danym języku znaczenie, najczęściej przenośne.

Faza zaangażowania

Uczniowie pracują w parach lub trójkach. Otrzymują zestawy ułożonych w przypadkowej kolejności fragmentów związków frazeologicznych wraz z dwoma poleceniami. **Działania różnicujące:** W przypadku tego typu zadań uczniowie nadpobudliwi, nadruchliwi, najefektywniej pracują w pojedynkę. Warto przygotować dla nich osobne zestawy oraz zapewnić im miejsce nieco oddalone od reszty klasy. Koniecznie również należy docenić ich zaangażowanie, zwłaszcza jeśli okaże się skuteczne.

Polecenie:

1. Ułóżcie z fragmentów pochodzące z książki Bahdaja związki frazeologiczne (każdy składa się z dwóch fragmentów).

2. Ułóżcie związki frazeologiczne w kolejności alfabetycznej.

Związki ułożone alfabetycznie:

1. dać nura
2. egipskie ciemności
3. groch z kapustą
4. koronkowa robota
5. leży jak ulał
6. mieć zabitego ćwieka
7. przedstawiać obraz nędzy i rozpaczy
8. robić z tata wariata
9. śmiać się w kułak
10. usychać z tęsknoty
11. walić prosto z mostu
12. zrobić wielkie oczy
13. zwiewać, gdzie pieprz rośnie

Uwaga: Warto nadzorować pracę uczniów zwłaszcza w fazie pierwszego polecenia. Wspierać tych, którzy radzą sobie słabiej. Wytrącać ze schematów myślowych. Czasem wystarczy podejść i rozsunąć niepoprawnie połączone fragmenty.

Na etapie alfabetycznego porządkowania można pozwolić pracować uczniom samodzielnie, a na końcu wyświetlić uporządkowany poprawnie szereg na tablicy multimedialnej.

Kolejno następuje wspólne wyjaśnienie znaczenia odkrytych związków frazeologicznych. W tym celu nauczyciel rozkłada na swoim biurku lub pobliskiej ławce paski z wyjaśnieniami. Wyznaczony spośród ochotników uczeń losuje jeden z pasków, odczytuje zapisaną na nim frazę i, patrząc na wyświetlone związki wyrazowe, odnajduje właściwy. Jeśli potrzebuje pomocy, prosimy o nią jedną ze zgłaszających się osób. Ważne, aby utrzymać zaangażowanie całej klasy.

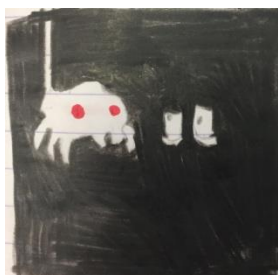
Faza podsumowująca

W ostatniej fazie lekcji uczniowie zapisują w zeszytach związki frazeologiczne, które były dla nich nieznanne oraz ich eksplikacje.

Związki wyrazowe z wyjaśnieniem

1. dać nura - zanurzyć się; nagłym skokiem skryć się gdzieś; umknąć; uciec
2. egipskie ciemności - nieprzeniknione, zupełne ciemności
3. groch z kapustą - nieład, nieporządek, bałagan, chaos
4. koronkowa robota - z uznaniem o czymś wymagającym precyzyjnego wykonania
5. leży jak ulał - idealnie pasuje
6. mieć zabitego ćwieka - uporczywie myśleć
7. przedstawiać obraz nędzy i rozpaczy - wyglądać żałośnie
8. robić z tata wariata - traktować kogoś niepoważnie; kpić z kogoś; narażać kogoś na drwiny
9. śmiać się w kułak - kpić sobie z czegoś (kułak - mocno zaciśnięta dłoń, pięść)
10. usychać z tęsknoty - bardzo tęsknić
11. walić prosto z mostu - nie owijać w bawełnę - mówić to, co się myśli bez ogródek
12. zrobić wielkie oczy - zdziwić się
13. zwiewać, gdzie pieprz rośnie - uciekać

Z pomocą nauczyciela uczniowie układają zdania, będące przykładami poprawnego zastosowania związków wyrazowych, np. „Chłopiec przyglądał się nieudolnym wysiłkom kolegi i śmiał się z niego w kułak”;
„Wykonanie tego plakatu z maleńkich kawałków kolorowego papieru to była naprawdę koronkowa robota”.
Na koniec nauczyciel wyświetla przykłady rysunków obrazujących związki frazeologiczne.

egipskie ciemności

usychać z tęsknoty

Prosi uczniów o ich rozpoznanie, a następnie o wybranie i zilustrowanie jednego spośród zapisanych wcześniej w zeszytcie.

Informacja o testowaniu narzędzia

Większość wyżej opisanych pomysłów została przetestowana w czterech czwartych klasach. Za szczególnie udaną – we wszystkich zespołach – uważam lekcję o frazeologii. Uczniowie bardzo zaangażowali się w pracę. Na cztery zespoły klasowe zdarzyła się jedna grupa, której nie udało się wykonać

zadania. Była to grupa czteroosobowa – uczniów zaliczanych do „zdolnych”, w której jednak znalazł się chłopiec nadrucliwy. Chcąc zaimponować reszcie grupy, przeszkadzał jej w pracy – albo mieszał ułożone już fragmenty, albo wybuchał śmiechem tak, że karteczki spadały pod ławkę. **Działanie różnicujące:** Nauczona tym doświadczeniem, w innej klasie, w której również jest uczeń nadpobudliwy, poprosiłam go, by pracował sam (jako jedyny), w ławce ustawionej nieco z boku. Chłopiec bardzo zaangażował się w pracę. Skakał dookoła ławki, układając karteczki. Błyskawicznie wykonał oba polecenia. Bezbłędnie. Dlatego właśnie proponuję dla ucznia nadaktywnego pracę indywidualną.

Bardzo dobrze sprawdziły się również notatki graficzne, do których są przyzwyczajeni moi uczniowie. Szczególnie ciekawy był dla nich motyw rozwiązywania zagadki, odszyfrowywania. Jak się okazało, symboliczne prezentacje bohaterów nie dla wszystkich były oczywiste; tym bardziej uczniowie cieszyli się, gdy już wpadli na trop danej postaci.

Jako wyzwanie potraktowałam zadanie realizowane podczas lekcji numer 2 – **Detektyw w kapeluszu**. To zadanie wzbudziło wiele emocji. Kapelusze z pytaniami wyświetlałam na tablicy multimedialnej, na wypadek, gdyby uczniowie nie mogli odczytać któregoś z pytań (kapelusze zajmował ¼ kartki A4). Przyniosłam także na lekcję lupę. Największe zaangażowanie zauważyłam wśród dzieci mocno nastawionych na osiągnięcie sukcesu. W tej grupie zaobserwowałam również tendencję do indywidualnej pracy. **Działanie różnicujące:** Kapelusze z pytaniami, bez dodatkowej karty, opracowanej dla uczniów, którzy mają trudności z pisaniem, okazał się zbyt trudnym, nużącym ćwiczeniem. Zdecydowanie bardziej sprawdził się drugi wariant tego zadania, dlatego proponuję to rozwiązanie w scenariuszu.

Karty pytań

Kim była Dziewiątka? Jak się naprawdę nazywała?	Jak nazywa się miejscowość, w której toczą się wydarzenia?	Podaj nazwy 3 miejsc, między którymi krążą bohaterowie książki.	Czym interesuje się ornitolog?
Podaj 5 nazw ulic, które były wymienione w książce Bahdaja.	Wymień z imienia i nazwiska 4 bohaterów książki	Kiedy (podaj dzień tygodnia i miesiąca) główna bohaterka przyjechała nad morze?	Jak nazywała się miejscowość, z której przyjechała?
Gdzie podczas wakacji zatrzymała się rodzina Cuchowskich?	Jak miał na imię brat głównej bohaterki?	Co oznaczał kryptonim „Kapelusz pełen deszczu”?	Gdzie Walery Kolanko znalazł zgubiony kupon?
Kim był mężczyzna, który według Dziewiątki	Czyja babcia była „najmorsza na	W jaki sposób poznali się	Czy kapelusz był wart 100

wyglądał jak ruda foka w falach Bałtyku?	świecie”?	Dziewiątka i Maciek?	tysięcy?
--	-----------	----------------------	----------

Karty odpowiedzi

Dziewiątka to dwunastoletnia dziewczynka, która przyjechała z rodzicami i bratem na wakacje nad morze. Na stałe mieszka w Warszawie. Była szefem „gangu” – podlegało jej ośmiu chłopców. Nazywa się Krystyna Cuchowska.	Akcja rozgrywa się w nadmorskiej miejscowości o nazwie Nieborze.	hotel „Pod Trzema Żaglami”, willa „Marysieńka” ruiny zamku dom wczasowy „Ustronie”	Ornitolog interesuje się życiem ptaków.
Np. ulice: Żart, Jana z Kolna, Polna, Bursztynowa, Słowicza, Słoneczna, Uskok, Plażowa, Pasieczna.	Krystyna Cuchowska, Jacek Cuchowski, Monika Płoszańska, Wiesław Kardasiewicz, Walery Kolanko	Dziewiątka przyjechała nad morze 2 lipca, w czwartek.	Warszawa
Rodzina Cuchowskich zatrzymała się w domu	Jacek	„Kapelusz pełen deszczu” to tytuł przedstawienia	Walery Kolanko znalazł

wczasowym „Ustronie”.		teatralnego, które spodobało się Profesorowi Barabaszowi. Pod taką nazwą naukowiec ukrył wyniki swoich badań nad masą plastyczną twardszą niż stal.	zgubiony kupon w notesie.
Profesor pływający w falach Bałtyku przypominał Dziewiątce rudą fokę.	Maciek mówił o swojej babci, że jest „najmorsza na świecie”?	Na plaży, podczas zbierania bursztynów.	Tak i nie. Tak, bo odkrycie Profesora było przełomowe. Nie, bo w kapeluszu pana Kolanki nie było kuponu.